

Agnieszka Pieniążek*

PRAWA CZŁOWIEKA W WYBRANYCH PROGRAMACH WSPÓŁPRACY TRANSGRANICZNEJ PO AGRESJI ROSYJSKIEJ NA UKRAINĘ

Streszczenie

Dzięki przedsięwzięciom finansowanym z unijnych programów współpracy transgranicznej wspierane są m.in. procesy rozwojowe w regionach położonych wzdłuż zewnętrznych i wewnętrznych granic Unii Europejskiej (UE). Celem opracowania jest analiza regulacji praw człowieka, wagi im przypisywanej oraz kierunków wsparcia w dwóch programach współpracy transgranicznej, tj. Polska-Słowacja oraz Polska-Ukraina w perspektywie finansowej 2021–2027, po agresji rosyjskiej na Ukrainę. Analiza aktów prawnych, dokumentów programowych, wytycznych dla wnioskodawców i beneficjentów wykazała, iż z całą pewnością ochrona praw człowieka zajmuje ważne miejsce. Państwa uczestniczące w realizacji programów są zobowiązane do brania pod uwagę i propagowania praw człowieka w całym procesie przygotowywania, wdrażania, monitorowania, sprawozdawczości i ewaluacji programów.

Słowa kluczowe: współpraca transgraniczna, Interreg, Polska, Słowacja, Ukraina

Wstęp

Celem opracowania jest analiza zapewnienia ochrony praw człowieka w programach współpracy transgranicznej, wdrażanych wzdłuż granicy polsko-słowackiej oraz polsko-ukraińskiej po agresji rosyjskiej na Ukrainę. Aby osiągnąć ten cel, konieczne było uzyskanie odpowiedzi na następujące pytania badawcze: (1) Czy w programach współpracy transgranicznej Polska-Ukraina i Polska-Słowacja uwzględniona została ochrona praw człowieka? (2) Na jakich etapach wdrażania tych programów uwzględniane są prawa człowieka? (3) Czy istnieją różnice w sposobie regulacji praw człowieka w badanych programach? (4) Czy można

* Państwowa Akademia Nauk Stosowanych w Przemysłu, e-mail: agnieszka.pieniazek@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8886-2710.

wskazać zmiany w zakresie ochrony praw człowieka w badanych programach po agresji rosyjskiej na Ukrainę? Przyjęto następującą hipotezę badawczą: W programach współpracy transgranicznej Polska-Słowacja i Polska-Ukraina uwzględniania jest ochrona praw człowieka na wszystkich etapach wdrażania projektów. Jednak w większym zakresie uwaga na ochronę praw człowieka zwracana jest w programie Polska-Ukraina, do czego przyczyniła się rosyjska agresja na Ukrainę. Aby zweryfikować obraną hipotezę, analizie poddano dane zastane, wykorzystując zarówno metody ilościowe, jak i jakościowe. Analizie poddano: dokumenty programowe obowiązujące w perspektywie finansowej 2021–2027, podręczniki tych programów, karty oceny formantowej i jakościowej projektów, regulacje określające prawne ramy wdrażania badanych programów.

Współpraca transgraniczna

Współpraca transgraniczna była wspierana od lat 80. XX w. przez różne instytucje europejskie¹. W przyjętej w 1980 r. tzw. konwencji madryckiej za współpracę transgraniczną przyjęto uważać każde wspólnie podjęte działanie mające na celu umocnienie i dalszy rozwój sąsiedzkich kontaktów między wspólnotami i władzami terytorialnymi dwóch lub większej liczby stron, jak również zawarcie porozumień i przyjęcie uzgodnień koniecznych do realizacji takich zamierzeń². Z kolei w *Europejskiej Karcie Regionów Przygranicznych*³ wskazano, iż „współpraca transgraniczna pomaga w łagodzeniu niekorzystnych skutków istnienia [...] granic, a także w przewyżczeniu skutków położenia terenów przygranicznych na narodowych obrzeżach państw oraz służy poprawie warunków życiowych osiedleń tam ludności”⁴. W latach 90. XX w. uruchomiona została *Inicjatywa Wspólnotowa Interreg*. Jak podkreśla się, z inicjatywy, do której początkowo przywiązywano niewielką wagę, przekształciła się ona w jeden z trzech celów

¹ D. Murzyn, *Innowacyjność w programach współpracy transgranicznej realizowanych przy udziale polityki spójności UE w Polsce* [w:] *Wyzwania polityki regionalnej w aspekcie rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów transgranicznych*, red. K. Świerczewska-Pietras, M. Pyra, t. I, Bielsko-Biała 2015, s. 65.

² *Europejska konwencja ramowa o współpracy transgranicznej między wspólnotami i władzami terytorialnymi*, sporządzona w Madrycie 21 maja 1980 r., art. 2 (Dz.U. 1993 nr 61 poz. 287).

³ Od 1995 r. *Europejska Karta Regionów Granicznych i Transgranicznych*.

⁴ I. Wieczorek, A. Głąb, *Zadania administracji samorządowej w zakresie współpracy transgranicznej* [w:] *Wybrane aspekty współpracy transgranicznej polskich samorządów w kontekście przemian prawa Unii Europejskiej*, red. I. M. Wieczorek, M. Ganczar, Łódź 2016, s. 11.

polityki strukturalnej⁵. Współpraca transgraniczna uwarunkowana jest wieloma czynnikami, do których należy zaliczyć: „różne wektory oraz tempo procesów integracyjnych, odmienny charakter granicy oraz poziom jej przenikalności, dystans instytucjonalny, asymetrię w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego”⁶.

W przypadku Polski najważniejszy wpływ na rozwój współpracy transgranicznej miało rozszerzenie UE w 2004 r. Programy współpracy transgranicznej wdrażane wzdłuż granic wewnętrznych UE finansowane są w ramach programu *Interreg*, natomiast programy realizowane wzdłuż zewnętrznej granicy UE (wschodniej granicy Polski) finansowane były w ramach Europejskiego Instrumentu Sąsiedztwa i Partnerstwa (EISP), a następnie w ramach Europejskiego Instrumentu Sąsiedztwa (EIS). Obecnie Program Polska-Ukraina działa w ramach celu Europejska Współpraca Terytorialna (*Interreg*) oraz Instrumentu Sąsiedztwa, Współpracy Międzynarodowej i Rozwojowej⁷.

W okresie programowania 2021–2027 na europejską współpracę terytorialną przeznaczono około 8 mld EUR, z czego na współpracę transgraniczną aż 72,2% budżetu⁸. Polska uczestniczy we wdrażaniu ośmiu programów transgranicznych: Południowy Bałtyk, Polska-Słowacja, Polska-Saksonia, Polska-Ukraina, Litwa-Polska, Meklemburgia-Pomorze Przednie/Brandenburgia-Polska, Brandenburgia-Polska oraz Czechy-Polska⁹.

Program Współpracy Transgranicznej Polska-Słowacja i Polska-Ukraina

W pierwszych trzech okresach programowania współpraca transgraniczna wdrażana wzdłuż wschodniej granicy miała charakter trójstronny (Polska-Białoruś-Ukraina). Zakończyła się jednak w związku z agresją

⁵ S. Dołzbłasz, A. Raczyk, *Projekty współpracy transgranicznej na zewnętrznych i wewnętrznych granicach Unii Europejskiej – przykład Polski*, „Studia Regionalne i Lokalne”, 2011, nr 3, s. 59.

⁶ A. Jakubowski, U. Bronisz, A. Miszczuk, *Polityka spójności oraz Europejski Instrument Sąsiedztwa i Partnerstwa jako narzędzia wsparcia współpracy transgranicznej na wewnętrznych i zewnętrznych granicach Unii Europejskiej*, „Roczniki Nauk Społecznych”, 2017, t. 9, nr 3, s. 74.

⁷ *O programie*, Cross-border Cooperation Programme Poland-Belarus-Ukraine 2014–2020, <https://www.pbu2020.eu> (10.09.2023).

⁸ F. Gouardères, *Europejska Współpraca Terytorialna*, Europortal, <https://www.europarl.europa.eu> (10.09.2023).

⁹ *Programy Interreg 2021–2027 – podstawowe informacje*, Serwis Programów Europejskiej Współpracy Terytorialnej i Europejskiego Instrumentu Sąsiedztwa, <https://www.ewt.gov.pl>, 14.03.2023 (10.09.2023).

rosyjską na Ukrainę. „Przez wiele lat współpraca trójstronna dobrze się układała. Niemniej jednak, ze względu m.in. na łamanie praw człowieka, wywołanie kryzysu na zewnętrznych granicach UE oraz zainicjowaną przez Białoruś w 2021 r. instrumentalizację migrantów do celów politycznych, branie udziału Białorusi w niesprowokowanej i nieuzasadnionej agresji wojskowej Rosji na Ukrainę 24 lutego 2022 r. oraz rażące naruszenie prawa międzynarodowego, współpraca z Białorusią jest obecnie zawieszona”¹⁰. 4 marca 2022 r. Komisja Europejska zawiesiła współpracę z Federacją Rosyjską i Białorusią w ramach programów współpracy transgranicznej EIS oraz *Interreg Region Morza Bałtyckiego*¹¹. Program współpracy transgranicznej *Interreg NEXT Polska-Ukraina 2021–2027* został zatwierdzony w grudniu 2022 r.¹². Obszar Programu obejmuje w Polsce podregiony: białostocki, łomżyński, suwalski, ostrołęcki, siedlecki, bialski, lubelski, puławski, chełmsko-zamojski, przemyski, rzeszowski, tarnobrzeski, krośnieński, a po stronie ukraińskiej obwody: wołyński, lwowski, zakarpacki, rówieński, tarnopolski i iwanofrankowski, tj. około 177,1 tys. km² łącznie¹³. Tym samym powierzchnia obszaru wdrażania zmniejszyła się o blisko 44%. Program we wrześniu 2023 r. dysponował budżetem 187,4 mln EUR. W październiku budżet Programu został zwiększony o 48 mln EUR¹⁴. Jego celem ogólnym jest wsparcie transgranicznych procesów rozwojowych na pograniczu Polski i Ukrainy. Program jest wdrażany w 5 priorytetach: środowisko, zdrowie, turystyka, współpraca i granice, a po zatwierdzeniu zmian przez Komisję Europejską, również w ramach priorytetu dostępność¹⁵.

Obszar wdrażania *Programu Interreg Polska-Słowacja 2021–2027* nie różni się w stosunku do poprzednich edycji. Program został zatwierdzony we wrześniu 2022 r.¹⁶. Obszar wsparcia obejmuje ok. 39,2 tys. km². Po polskiej stronie są to podregiony: krośnieński, przemyski, nowosądecki, oświęcimski i bielski, a także powiaty: pszczyński, myślenicki, rzeszowski i Rzeszów. Po stronie słowackiej wsparcie obejmuje

¹⁰ *Interreg A NEXT Poland-Ukraine*, s. 6, Cross-border Cooperation Programme Poland-Belarus-Ukraine 2014–2020, <https://www.pbu2020.eu> (10.09.2023).

¹¹ *Komisja zawiesza współpracę transgraniczną i transnarodową z Rosją i Białorusią*, Komisja Europejska, <https://ec.europa.eu>, 4.03.2022 (10.09.2023).

¹² *KE zatwierdziła programy Interreg z Ukrainą i Brandenburgią 2021–2027*, Serwis Programów Europejskiej Współpracy Terytorialnej i Europejskiego Instrumentu Sąsiedztwa, <https://www.ewt.gov.pl>, 2.12.2022 (10.09.2023).

¹³ *Interreg A NEXT...*, s. 6.

¹⁴ *O programie...*

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Program Interreg Polska-Słowacja 2021–2027*, Serwis Programów Europejskiej Współpracy Terytorialnej i Europejskiego Instrumentu Sąsiedztwa, <https://www.ewt.gov.pl>, 11.09.2022 (10.09.2023).

kraje: Preszowski i Żyliński oraz powiat Spiska Nowa Wieś (Kraj Koszyci). Obszar objęty Programem zamieszkiwany był w 2018 r. przez 5,2 mln osób¹⁷. Program z budżetem 129,8 mln EUR¹⁸ wdrażany jest w czterech obszarach tematycznych (priorytetach): przyjazne naturze i bezpieczne pogranicze; lepiej połączone pogranicze; twórcze i atrakcyjne turystycznie pogranicza oraz współpraca instytucji i mieszkańców pogranicza¹⁹.

Prawa człowieka w dokumentach programowych

Jak wskazano w rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z 24 czerwca 2021 r., przy wdrażaniu funduszy należy przestrzegać zasad horyzontalnych określonych w art. 3 *Traktatu o Unii Europejskiej* (TUE) oraz w art. 10 TFUE, w tym zasad pomocniczości i proporcjonalności, z uwzględnieniem *Karty praw podstawowych UE*. Podkreślono, że państwa powinny również przestrzegać obowiązków zawartych w *Konwencji o prawach dziecka* i *Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych* oraz zapewniać dostępność produktów i usług. Państwa członkowskie i Komisja UE „powinny dążyć do wyeliminowania nierówności i do promowania równości kobiet i mężczyzn oraz do uwzględniania perspektywy płci, a także do zwalczania dyskryminacji ze względu na płeć, rasę lub pochodzenie etniczne, religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną”. Fundusze nie powinny wspierać działań przyczyniających się do jakichkolwiek form segregacji lub wykluczenia, a w przypadku finansowania infrastruktury powinny zapewniać dostępność dla osób z niepełnosprawnościami. Fundusze powinny przyczyniać się do eliminacji ubóstwa. W art. 9 rozporządzenia zdefiniowane zostały tzw. zasady horyzontalne, do których zaliczono:

- poszanowanie praw podstawowych oraz przestrzeganie *Karty praw podstawowych UE* w procesie wdrażania funduszy,
- zapewnienie, by równość mężczyzn i kobiet oraz uwzględnianie aspektu i perspektywy płci brano pod uwagę i propagowano w całym procesie przygotowywania, wdrażania, monitorowania, sprawozdawczości i ewaluacji programów.
- zapobieganie wszelkiej dyskryminacji ze względu na płeć, rasę lub pochodzenie etniczne, religię lub światopogląd, niepełnosprawność,

¹⁷ *Program współpracy transgranicznej Interreg Polska-Słowacja 2021–2027*, s. 8, 9, Interreg Polska-Słowacja, <https://pl.plsk.eu> (10.09.2023).

¹⁸ *Polska-Słowacja*, Serwis Programów Europejskiej Współpracy Terytorialnej i Europejskiego Instrumentu Sąsiedztwa, <https://www.ewt.gov.pl>, 10.05.2022 (10.09.2023).

¹⁹ *Podręcznik Programu Interreg Polska-Słowacja 2021–2027*, s. 10, Interreg Polska-Słowacja, <https://pl.plsk.eu> (10.09.2023).

wiek lub orientację seksualną podczas przygotowywania, wdrażania, monitorowania, sprawozdawczości i ewaluacji programów (z uwzględnieniem dostępności dla osób z niepełnosprawnościami),

- realizację zgodnie z celem wspierania zrównoważonego rozwoju, a także zasady „nie czyni poważnych szkód”²⁰.

Jak wskazano w preambule Rozporządzenia 2021/947, ogólnym celem Instrumentu Sąsiedztwa oraz Współpracy Międzynarodowej i Rozwojowej – Globalny Wymiar Europy (dalej: Instrumentu), jest umacnianie i propagowanie wartości, zasad i podstawowych interesów UE na całym świecie, tak aby dążyć do realizacji celów i zasad działań zewnętrznych Unii określonych w art. 3 ust. 5 oraz art. 8 i 21 TUE. Trzon polityki w dziedzinie współpracy na rzecz rozwoju i podstawy wdrażania Instrumentu stanowią: eliminacja ubóstwa, zwalczanie dyskryminacji i nierówności, niepomijanie nikogo, ochrona środowiska i walka ze zmianą klimatu oraz wzmacnianie odporności. Zgodnie z art. 8 Instrument powinien stosować podejście oparte na prawach, obejmujące wszystkie prawa człowieka, zarówno obywatelskie i polityczne, jak i gospodarcze, społeczne oraz kulturalne. W podejściu tym należy kierować się zasadą „niepomijania nikogo”, równości i niedyskryminacji z jakiegokolwiek względu. Tym samym Instrument propaguje równouprawnienie płci, prawa kobiet i dziewcząt oraz wzmocnienie ich pozycji, a także zasadę niedyskryminacji z jakiegokolwiek względu. Zwraca on również szczególną uwagę na prawa dziecka i wzmocnienie pozycji młodzieży. Jednocześnie podkreślono, że Instrument wdraża się z zapewnieniem pełnej zgodności z zobowiązaniem Unii do propagowania, ochrony i przestrzegania wszystkich praw człowieka²¹.

Podkreślić również należy, iż na etapie wyboru operacji komitety monitorujące programów (lub komitety sterujące) zobowiązane są do

²⁰ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności, Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji i Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azylu, Migracji i Integracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu Wsparcia Finansowego na rzecz Zarządzania Granicami i Polityki Wizowej (Dz. Urz. UE L 231/159 z 30.06.2021), dalej: Rozporządzenie 2021/1060.

²¹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/947 z dnia 9 czerwca 2021 r. ustanawiające Instrument Sąsiedztwa oraz Współpracy Międzynarodowej i Rozwojowej – Globalny Wymiar Europy, zmieniające i uchylające decyzję Parlamentu Europejskiego i Rady nr 466/2014/UE oraz uchylające rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2017/1601 i rozporządzenie Rady (WE, Euratom) nr 480/2009 (Tekst mający znaczenie dla EOG) (Dz. Urz. UE L 209/1 z 14.06.2021), dalej: Rozporządzenie 2021/947.

stosowania kryteriów i procedur, które są niedyskryminacyjne i przejrzyste, zapewniają dostępność dla osób z niepełnosprawnościami i równouprawnienie płci oraz uwzględniają postanowienia *Karty praw podstawowych UE*, a także zasadę zrównoważonego rozwoju i unijną politykę w dziedzinie środowiska²².

Wskazane powyżej zasady znalazły odzwierciedlenie w podręcznikach *Programu Polska-Ukraina*²³ oraz *Programu Polska-Słowacja*²⁴. Dodatkowo dla wnioskodawców i beneficjentów przygotowane zostały rekomendacje w zakresie dostępności projektów²⁵. W przypadku wniosków o dofinansowanie w ramach *Programu Polska-Ukraina* projekty są badane na etapie oceny formalnej pod kątem spełnienia bądź niespełnienia następujących kryteriów:

- a) Czy projekt przyczynia się do równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób niepełnosprawnych, tj. czy:
 - zawiera analizę barier i potrzeb osób z niepełnosprawnościami lub innych grup szczególnie narażonych na dyskryminację w kontekście obszaru/tematu projektu;
 - obejmuje działania, które nie dyskryminują określonych grup osób ze względu na wiek, niepełnosprawność, rasę lub pochodzenie etniczne, religię lub światopogląd, orientację seksualną;
 - obejmuje działania, w tym działania horyzontalne (promocja i zarządzanie), które są dostępne dla wszystkich bez względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, pochodzenie, światopogląd, ze szczególnym uwzględnieniem niepełnosprawnych.
- b) Czy projekt przyczynia się do równości kobiet i mężczyzn oraz integracji perspektywy płci, tj. czy:
 - zawiera działania mające na celu przestrzeganie i promowanie zasady równości kobiet i mężczyzn w celu zapewnienia równego dostępu do udziału w zarządzaniu projektem, działaniach projektowych i produktach projektu;

²² Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1059 z dnia 24 czerwca 2021 r. w sprawie przepisów szczegółowych dotyczących celu „Europejska współpraca terytorialna” (Interreg) wspieranego w ramach Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz instrumentów finansowania zewnętrznego (Dz. Urz. UE L 231/94 z 30.06.2021), dalej: Rozporządzenie 2021/1059.

²³ Podrozdział 3.3. *Compliance and contribution to EU horizontal principles* [w:] *Programme Manual Regular projects. Part 1 – application*, s. 22–26, Interreg NEXT Poland-Ukraine 2021–2027, <https://www.pl-ua.eu> (10.09.2023).

²⁴ Podrozdział 2.4. *Jak uwzględnić w projekcie zasady horyzontalne oraz jakie strategie wziąć pod uwagę?* [w:] *Podręcznik Programu Interreg Polska-Słowacja 2021–2027*, s. 17–29.

²⁵ Załącznik 7. *Rekomendacje w zakresie dostępności dla wnioskodawców i beneficjentów programów Interreg*, Interreg Polska-Słowacja, <https://pl.plsk.eu> (10.09.2023).

- działania w obszarze promocji projektu obejmują budowanie przekazu wolnego od stereotypów związanych z płcią;
- jest zgodny z zasadą „nie czyn poważnych szkód”.

Dodatkowo kwestie te badane są na etapie oceny jakościowej, poprzez weryfikację stopnia wpływu projektu na zasady horyzontalne²⁶.

W tym miejscu warto zwrócić jednak uwagę, iż projekty w poprzedniej edycji Programu były weryfikowane pod kątem spełniania tzw. kwestii przekrojowych, tj. zrównoważenie środowiskowe, prawa człowieka, równość płci, HIV/AIDS oraz demokracja²⁷.

Z kolei na etapie oceny formalnej wniosków o dofinansowanie w ramach *Programu Polska-Słowacja* weryfikuje się zgodność projektu z zasadami:

- poszanowania praw podstawowych oraz przestrzegania *Karty praw podstawowych UE*,
- równości szans i niedyskryminacji, w tym z zasadą dostępności dla osób z niepełnosprawnościami,
- równości kobiet i mężczyzn,
- zrównoważonego rozwoju, w tym z wymogami ochrony środowiska wynikającymi z prawa unijnego i krajowego²⁸.

W poprzedniej perspektywie finansowej badano z kolei, czy realizacja projektu przyczynia się do prowadzenia polityki:

- równości szans i niedyskryminacji i czy uwzględnia potrzeby różnych osób, w tym osób z niepełnosprawnościami, które wchodzi w skład grupy docelowej projektu;
- równości płci,
- zrównoważonego rozwoju,
- ochrony środowiska²⁹.

Zakończenie

Analiza aktów prawnych, dokumentów programowych, wytycznych dla wnioskodawców i beneficjentów regulujących wdrażanie dwóch badanych programów współpracy transgranicznej wykazała, iż z całą

²⁶ Annex 2. *Assessment grid – Application Form (AF)*, Interreg NEXT Poland-Ukraine 2021–2027, <https://www.pl-ua.eu> (10.09.2023).

²⁷ Annex no. 6. *Concept Note administrative and eligibility check and quality assessment criteria*, annex no. 7. *Full Application Form administrative and eligibility check and quality assessment criteria*.

²⁸ Załącznik 9.1. *Kryteria oceny formalnej projektów standardowych*, Interreg Polska-Słowacja, <https://pl.plsk.eu> (10.09.2023).

²⁹ Załącznik nr 9. *Podręcznik beneficjenta Programu Interreg V-A Polska-Słowacja*, Interreg Polska-Słowacja, <https://pl.plsk.eu> (10.09.2023).

pewnością ochrona praw człowieka zajmuje ważne miejsce. Komisja Europejska, państwa członkowskie, a za ich pośrednictwem wnioskodawcy i beneficjenci projektów zostali zobowiązani do brania pod uwagę i propagowania praw człowieka w całym procesie przygotowywania, wdrażania, monitorowania, sprawozdawczości i ewaluacji programów (a tym samym i projektów realizowanych w ich ramach). Z uwagi na fakt, iż w obecnej perspektywie finansowej *Program Polska-Ukraina* znajduje się w grupie programów *Interreg*, zasady w zakresie propagowania, weryfikacji przestrzegania i ochrony praw człowieka są bardzo podobne, jak w przypadku drugiego z badanych programów. Co ciekawe, różnice takie istniały w poprzedniej perspektywie. W programie wdrażanym wzdłuż wschodniej granicy zwracano uwagę na tzw. kwestie przekrojowe, wśród których oprócz promocji równości płci, praw człowieka wskazywano również demokrację. Z pewnością jednak w obecnej perspektywie finansowej kwestia praw człowieka jest bardzo mocno eksponowana. Niewątpliwie wydarzenia za wschodnią granicą miały wpływ na przyjęte rozwiązania. Białoruś ze względu m.in. na łamanie praw człowieka, wywołanie kryzysu na zewnętrznych granicach UE oraz instrumentalizację migrantów do celów politycznych, udział w agresji rosyjskiej na Ukrainę oraz rażące naruszenie prawa międzynarodowego została wykluczona z udziału w Programie, a współpraca zawieszona. Przeanalizowany materiał pozwolił na częściowe potwierdzenie przyjętej hipotezy. Nie znalazła potwierdzenia ta część hipotezy, która odnosi się do tego, że w większym zakresie uwaga na ochronę praw człowieka zwracana jest w programie wdrażanym w regionach przygranicznych wzdłuż wschodniej granicy Polski (zewnętrznej granicy UE).

Bibliografia

- Annex 2. *Assessment grid – Application Form (AF)*, Interreg NEXT Poland-Ukraine 2021–2027, <https://www.pl-ua.eu> (10.09.2023).
- Annex no. 6. *Concept Note administrative and eligibility check and quality assessment criteria*, annex no. 7 *Full Application Form administrative and eligibility check and quality assessment criteria*.
- Dołzbłasz S., Raczyk A., *Projekty współpracy transgranicznej na zewnętrznych i wewnętrznych granicach Unii Europejskiej – przykład Polski*, „Studia Regionalne i Lokalne”, 2011, nr 3.
- Europejska konwencja ramowa o współpracy transgranicznej między wspólnotami i władzami terytorialnymi*, sporządzona w Madrycie dnia 21 maja 1980 r. (Dz.U. 1993, nr 61, poz. 287).
- Gouardères F., *Europejska Współpraca Terytorialna*, Europortal, <https://www.europarl.europa.eu> (10.09.2023).

- Interreg A NEXT Poland-Ukraine*, Cross-border Cooperation Programme Poland-Belarus-Ukraine 2014–2020, <https://www.pbu2020.eu> (10.09.2023).
- Jakubowski A., Bronisz U., Miszczyk A., *Polityka spójności oraz Europejski Instrument Sąsiedztwa i Partnerstwa jako narzędzia wsparcia współpracy transgranicznej na wewnętrznych i zewnętrznych granicach Unii Europejskiej*, „Roczniki Nauk Społecznych”, 2017, t. 9, nr 3.
- KE zatwierdziła programy Interreg z Ukrainą i Brandenburgią 2021–2027*, Serwis Programów Europejskiej Współpracy Terytorialnej i Europejskiego Instrumentu Sąsiedztwa, <https://www.ewt.gov.pl>, 2.12.2022 (10.09.2023).
- Komisja zawiesza współpracę transgraniczną i transnarodową z Rosją i Białorusią*, Komisja Europejska, <https://ec.europa.eu>, 4.03.2022 (10.09.2023).
- Murzyn D., *Innowacyjność w programach współpracy transgranicznej realizowanych przy udziale polityki spójności UE w Polsce [w:] Wyzwania polityki regionalnej w aspekcie rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów transgranicznych*, red. K. Świerczewska-Pietras, M. Pyra, t. I, Bielsko-Biała 2015.
- O programie*, Cross-border Cooperation Programme Poland-Belarus-Ukraine 2014–2020, <https://www.pbu2020.eu> (10.09.2023).
- Podręcznik Programu Interreg Polska-Słowacja 2021-2027*, Interreg Polska-Słowacja, <https://pl.plsk.eu> (10.09.2023).
- Polska-Słowacja*, Serwis Programów Europejskiej Współpracy Terytorialnej i Europejskiego Instrumentu Sąsiedztwa, <https://www.ewt.gov.pl>, 10.05.2022 (10.09.2023).
- Program Interreg Polska-Słowacja 2021–2027*, Serwis Programów Europejskiej Współpracy Terytorialnej i Europejskiego Instrumentu Sąsiedztwa, <https://www.ewt.gov.pl>, 11.09.2022 (10.09.2023).
- Program współpracy transgranicznej Interreg Polska-Słowacja 2021–2027*, Interreg Polska-Słowacja, <https://pl.plsk.eu> (10.09.2023).
- Programme Manual Regular projects. Part 1 – application*, s. 22–26, Interreg NEXT Poland-Ukraine 2021–2027, <https://www.pl-ua.eu> (10.09.2023).
- Programy Interreg 2021–2027 – podstawowe informacje*, Serwis Programów Europejskiej Współpracy Terytorialnej i Europejskiego Instrumentu Sąsiedztwa, <https://www.ewt.gov.pl>, 14.03.2023 (10.09.2023).
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1059 z dnia 24 czerwca 2021 r. w sprawie przepisów szczegółowych dotyczących celu „Europejska współpraca terytorialna” (Interreg) wspieranego w ramach Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz instrumentów finansowania zewnętrznego (Dz. Urz. UE L 231/94 z 30.06.2021).
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności, Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji i Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azylu, Migracji i Integracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu Wsparcia Finansowego na rzecz Zarządzania Granicami i Polityki Wizowej (Dz. Urz. UE L 231/159 z 30.06.2021).
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/947 z dnia 9 czerwca 2021 r. ustanawiające Instrument Sąsiedztwa oraz Współpracy Międzynarodowej i Rozwojowej – Globalny Wymiar Europy, zmieniające i uchylające decyzję Parlamentu Europejskiego i Rady nr 466/2014/UE oraz uchylające rozporządzenie Parlamentu Eu-

ropejskiego i Rady (UE) 2017/1601 i rozporządzenie Rady (WE, Euratom) nr 480/2009 (Tekst mający znaczenie dla EOG) (Dz. Urz. UE L 209/1z 14.06.2021).

Wieczorek I., Głąb A., *Zadania administracji samorządowej w zakresie współpracy transgranicznej* [w:] *Wybrane aspekty współpracy transgranicznej polskich samorządów w kontekście przemian prawa Unii Europejskiej*, red. I.M. Wieczorek, M. Ganczar, Łódź 2016.

Załącznik nr 9. *Podręcznik beneficjenta Programu Interreg V-A Polska-Słowacja*, Interreg Polska-Słowacja, <https://pl.plsk.eu> (10.09.2023).

Załącznik nr 9.1. *Kryteria oceny formalnej projektów standardowych*, Interreg Polska-Słowacja, <https://pl.plsk.eu> (10.09.2023).

Human rights in selected cross-border cooperation programs after Russian aggression against Ukraine

Abstract

Due to projects financed by EU cross-border cooperation programs, development processes in regions along the external and internal borders of the European Union are supported. The purpose of the study is to analyze the regulation of human rights, the importance attributed to them and the directions of support in two cross-border cooperation programs, i.e. Poland-Slovakia and Poland-Ukraine in the financial perspective 2021–2027, after the Russian aggression against Ukraine. The analysis of legal acts, program documents, guidelines for applicants and beneficiaries showed that certainly the protection of human rights and freedoms occupies an important place. States participating in the implementation of programs are obliged to consider and promote human rights throughout the process of preparation, implementation, monitoring, reporting and evaluation of programs.

Keywords: cross-border cooperation, Interreg, Poland, Slovakia, Ukraine